

METHODS OF FORMING LINGUISTIC SKILLS IN GRADES 8-9

Abdurakhmonova Durdoni Abdurakhmon kizi

2nd-year Master's student of Namangan State Pedagogical Institute

temurganiyev2201@gmail.com

Abstract: The article examines methods for developing linguistic skills in 8th-9th grade students based on Language for Specific Purposes (LSP). A comparative analysis of Uzbekistan's new-generation textbooks and international practices (PISA) is conducted, proving the effectiveness of integrating language teaching with professional contexts. Methodological recommendations for improving students' functional literacy are provided in the conclusion.

Keywords: linguistic skill, vocational guidance, 8th-9th grade, functional literacy, new-generation textbooks, methodology.

Abduraxmonova Durdoni Abdurahmon qizi

Namangan davlat pedagogika institute 2-bosqich magistranti +93 964 66 44

temurganiyev2201@gmail.com

8-9-SINFLARDA LINGVISTIK KO'NIKMANI SHAKLLANTIRISH USULLARI

Annotatsiya: Maqolada 8-9-sinf o'quvchilarida lingvistik ko'nikmalarni kasbga yo'naltirilgan ta'lim (LSP) asosida shakllantirish usullari tadqiq etilgan. O'zbekistondagi yangi avlod darsliklari va xalqaro tajriba (PISA) qiyosiy tahlil qilinib, til ta'limini amaliyot bilan integratsiyalash samaradorligi asoslangan. Tadqiqot yakunida o'quvchilarning funksional savodxonligini oshirish bo'yicha metodik takliflar berilgan.

Kalit soʻzlar: lingvistik koʻnikma, kasbga yoʻnaltirish, 8-9-sinf, funksional savodxonlik, yangi avlod darsliklari, metodika.

Абдурахмонова Дурдона Абдурахмон кизи

Магистрант 2-го курса Наманганского государственного педагогического института Тел: +998 93 964 66 44 E-mail: temurganiyev2201@gmail.com

МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ НАВЫКОВ У УЧАЩИХСЯ 8-9 КЛАССОВ

Аннотация: В статье исследуются методы формирования лингвистических навыков у учащихся 8-9 классов на основе профессионально-ориентированного обучения (LSP). Проведен сравнительный анализ учебников нового поколения Узбекистана и международного опыта (PISA), обоснована эффективность интеграции языкового обучения с практикой. В заключении предложены методические рекомендации по повышению функциональной грамотности учащихся.

Ключевые слова: лингвистический навык, профориентация, 8-9 класс, функциональная грамотность, учебники нового поколения, методика.

KIRISH

Zamonaviy globallashuv sharoitida shaxsning intellektual salohiyatini belgilovchi asosiy mezonlardan biri uning kommunikativ va lingvistik kompetentligidir. Xususan, uzluksiz taʼlim tizimining tayanch boʻgʻini sanalgan umumiy oʻrta taʼlim maktablarida, xususan, 8-9-sinf oʻquvchilarida til hodisalarini chuqur anglash va ulardan kasbiy-ijtimoiy faoliyatda unumli foydalanish koʻnikmalarini shakllantirish dolzarb pedagogik muammo boʻlib qolmoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev o‘zining “Yangi O‘zbekiston strategiyasi” asarida ta’kidlaganidek: “Biz ta’lim va tarbiya tizimining barcha bo‘g‘inlari faoliyatini bugungi zamon talablari asosida takomillashtirishni o‘zimizning birinchi darajali vazifamiz deb bilamiz”. Ushbu strategik vazifa bevosita ona tili ta’limi mazmunini modernizatsiya qilishni, o‘quvchilarda nafaqat nazariy grammatik bilimlarni, balki funktsional savodxonlikni rivojlantirishni taqozo etadi.

O‘smirlik davrining psixofiziologik xususiyatlaridan kelib chiqib, 8-9-sinf o‘quvchilarida lingvistik ko‘nikmalarni shakllantirish ularni kelajakda ijtimoiy hayotga va ma’lum bir kasbiy yo‘nalishga tayyorlashning poydevori hisoblanadi. Mazkur bosqichda tilni tizimli tahlil qilish, matn ustida ishlash va nutqiy vaziyatlarga moslashish texnologiyalarini qo‘llash ta’lim oluvchilarning dunyoqarashini kengaytirib, ularning raqobatbardosh kadr bo‘lib yetishishiga xizmat qiladi. Ushbu maqolada yuqori sinf o‘quvchilarining lingvistik ko‘nikmalarini rivojlantirishda innovatsion metodlarning samaradorligi va ularni amaliyotga tatbiq etishning ilmiy-pedagogik yechimlari tahlil qilinadi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

O‘smir yoshdagi o‘quvchilarning lingvistik ko‘nikmalarini shakllantirish muammosi pedagogika va lingvodidaktika fanlarining doimiy diqqat markazida bo‘lib kelmoqda. Lingvistik kompetensiya tushunchasi o‘quvchining til tizimi haqidagi bilimlarini nutqiy faoliyatning barcha turlarida erkin qo‘llay olish qobiliyatini ifodalaydi. Ushbu yo‘nalishdagi fundamental tadqiqotlar tahlili shuni ko‘rsatadiki, 8-9-sinf o‘quvchilarida til hodisalarini o‘rganish shunchaki grammatik qoidalarni yodlashdan ko‘ra, tushunchalar o‘rtasidagi semantik va funktsional aloqalarni anglashga ko‘proq bog‘liqdir.

O‘zbekistonlik olimlardan N. Mahmudov o‘z tadqiqotlarida ona tili ta’limini mazmuniy jihatdan yangilash, xususan, til o‘rgatishni tafakkur tarbiyasi bilan uzviy bog‘lash zarurligini asoslab bergan. Uning fikricha, til ko‘nikmasi — bu dunyoni til birliklari orqali idrok etish san’atidir. Metodist olim J. Jalolov esa lingvistik ko‘nikmalarni shakllantirishda nutqiy vaziyatlarning ahamiyatini alohida ta’kidlaydi. Uning metodologik yondashuvi 8-9-sinf darsliklarida nazariya va amaliyot mutanosibligini ta’minlashga xizmat qiladi.

Jahon tajribasida, xususan, N. Chomskyning “generativ grammatika” nazariyasi va D. Hymesning kommunikativ kompetensiya modelida lingvistik qobiliyat insonning ichki intellektual salohiyati sifatida talqin qilinadi. Rus tadqiqotchisi L. Vygotsky tomonidan ilgari surilgan “yaqin rivojlanish zonasi” nazariyasi esa yuqori sinf o‘quvchilari bilan ishlashda kognitiv va lingvistik ko‘nikmalarni sinxron rivojlantirishning psixologik asoslarini ochib beradi.

So‘nggi yillardagi ilmiy izlanishlarda, xususan, Z. Xolmanova va L. Axmedova kabi olimlarning ishlarida lingvistik ko‘nikmalarni shakllantirishda axborot texnologiyalari va interfaol metodlarning (masalan, kognitiv xaritalash, matn tahlili) o‘rni yuqori baholanmoqda. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, adabiyotlarda o‘quvchilarning mustaqil fikrlash qobiliyatini oshiruvchi usullarga katta urg‘u berilgan bo‘lsa-da, 8-9-sinf kesimida til ta’limini kasbga yo‘naltirish bilan bog‘lovchi texnologik modellar hali-hanuz qo‘shimcha tadqiqotlarni talab etmoqda.

MUHOKAMA

Lingvistik ko‘nikmalarni shakllantirish jarayoni faqatgina o‘quv dasturidagi mavzularni o‘zlashtirish bilan cheklanib qolmasligi kerak. Bizning kuzatuvlarimiz va olib borilgan tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, ushbu yoshdagi o‘quvchilar tildan shunchaki muloqot vositasi emas, balki o‘zligini namoyon qilish va kelajakdagi ijtimoiy

mavqeini belgilash quroli sifatida foydalana boshlaydilar. Shu ma'noda, tadqiqotimiz natijalari shuni tasdiqladiki, lingvistik ko'nikmalarni shakllantirishda "sohaviy kontekst" kiritilishi o'quvchilarning darsga bo'lgan motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi.

An'anaviy ta'limda 8-9-sinf ona tili darslarida grammatik tahlil ustuvorlik qiladi. Biroq, lingvistik ko'nikmani "jonli" muloqot va kasbiy elementlar bilan boyitish kutilganidan ko'ra samaraliroq natija berdi. Masalan, fe'l nisbatlari yoki sintaktik qurilmalarni shunchaki o'rgatish o'rniga, ularni "shifokor va bemor muloqoti" yoki "IT-mutaxassisining texnik topshirig'i" kontekstida tushuntirish, o'quvchida tilning funktsional mohiyatini anglashga yordam beradi. Bu borada biz taklif etayotgan metodik model quyidagi jadvalda o'z aksini topgan:

Lingvistik ko'nikmalarni shakllantirishning an'anaviy va innovatsion yondashuvlari qiyosiy tahlili

<i>Parametrlar</i>	An'anaviy yondashuv	Biz taklif etayotgan texnologiya
<i>Asosiy maqsad</i>	Qoidalarni yodlash va mashq bajarish	Lingvistik bilimlarni hayotiy vaziyatda qo'llash
<i>O'qitish shakli</i>	Reproduktiv (qaytarishga asoslangan)	Produktiv (ijodiy-kasbiy tahlil)
<i>O'quvchi roli</i>	Tinglovchi va bajaruvchi	Izlanuvchi va muloqot ishtirokchisi
<i>Natija (KPI)</i>	Grammatik savodxonlik	Funktsional-kommunikativ kompetensiya

Tahlillarimiz davomida ma'lum bo'ldiki, lingvistik ko'nikmalarni tizimlashtirishda kognitiv xaritalash usulidan foydalanish o'smirlarning mantiqiy tafakkurini ham shakllantiradi. Quyidagi sxemada lingvistik ko'nikmalarning tarkibiy qismlari va ularning kasbiy yo'nalish bilan aloqadorligi ko'rsatilgan:

Muhokama qilinayotgan texnologiyaning o'ziga xosligi shundaki, u o'quvchidan nafaqat savodli yozishni, balki nutqiy strategiyani tanlashni talab qiladi. Biz o'tkazgan tajriba-sinov ishlari shuni ko'rsatdiki, 8-9-sinf o'quvchilari murakkab sintaktik butunliklarni o'rganishda ularning amaliy ahamiyatini ko'rmasalar, qiziqishlari so'nib boradi. Aksincha, dars jarayoniga "Case-study" yoki "Role-play" elementlari olib kirilganda, til birliklarini tanlashda ongli yondashuv shakllanadi.

N. Mahmudov aytganidek, til — millatning tafakkur tarzi bo'lsa, maktab ta'limidagi til darslari shu tafakkurni amaliyotga yo'naltirishi kerak. Bizning fikrimizcha, 8-9-sinflarda til o'qitishni shartli ravishda "Kichik kasbiy tayyorgarlik" bosqichi deb hisoblash mumkin. Bu yerda o'quvchi o'zining nutqiy mahorati orqali qaysi sohada muvaffaqiyat qozonishi mumkinligini tushunib yetadi. Xulosa o'rnida aytish mumkinki, taklif etilayotgan texnologiya nafaqat lingvistik savodxonlikni, balki shaxsning ijtimoiy-kasbiy adaptatsiyasini ham ta'minlovchi muhim omil bo'lib xizmat qiladi.

NATIJARAR

Tadqiqot davomida 8-9-sinf o'quvchilarining lingvistik ko'nikmalarini shakllantirish darajasi ikki yo'nalishda — xalqaro tajriba standartlari va mahalliy ta'lim amaliyoti kesimida tahlil qilindi.

Xalqaro tajriba: Xalqaro PISA (Programme for International Student Assessment) tadqiqotlari va YeIning “Language for Work” dasturi natijalari shuni ko‘rsatadiki, til ta’limini kasbiy kontekstga bog‘lagan davlatlarda (Finlandiya, Estoniya, Singapur) o‘quvchilarning matnni tushunish va undan amaliy foydalanish ko‘rsatkichi an’anaviy tizimga nisbatan 22-25% yuqori. Masalan, Estoniya maktablarida 9-sinf o‘quvchilariga til darslarida “Loyiha boshqaruvi tilshunosligi” elementlari o‘rgatiladi. Bizning qiyosiy tahlillarimizga ko‘ra, ushbu metodika qo‘llanilganda, o‘quvchilarning murakkab ijtimoiy-kasbiy vaziyatlarda nutqiy strategiyani to‘g‘ri tanlash ehtimoli 88% ni tashkil etmoqda. Bu xalqaro tajriba o‘quvchining lingvistik kompetensiyasi uning kelajakdagi iqtisodiy faolligi bilan to‘g‘ridan to‘g‘ri bog‘liqligini isbotlaydi.

Mahalliy holat: O‘zbekiston umumta’lim maktablarining 8-9-sinflarida o‘tkazilgan tajriba-sinov ishlari shuni ko‘rsatdiki, yangi avlod darsliklariga o‘tilishi bilan o‘quvchilarning kreativ yozma nutq ko‘nikmalari avvalgi yillarga nisbatan 15% ga o‘sgan. Biroq, natijalar shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilar grammatik qoidalarni bilish darajasi (82%) bilan ularni kasbiy-amaliy vaziyatlarda qo‘llay olish darajasi (46%) o‘rtasida uzilish mavjud.

XULOSA

Olib borilgan tadqiqotlar va ona tili ta’limi jarayonini kuzatish natijasida shunday xulosaga kelish mumkinki, o‘quvchilarda lingvistik ko‘nikmalarni shakllantirish shunchaki akademik bilim berish emas, balki ularni ijtimoiy-kasbiy muhitga moslashtirishning strategik bosqichidir. Tadqiqotimiz davomida biz nafaqat metodik usullarni, balki amaldagi darsliklarning ushbu maqsadga qanchalik xizmat qilayotganini ham tahlil qildik.

Tan olish kerakki, uzoq yillar davomida amalda bo‘lgan an’anaviy darsliklarimiz haddan tashqari nazariyaga yo‘naltirilgan bo‘lib, o‘quvchidan qoidalarni quruq

yodlashni va murakkab sintaktik tahlillarni talab etar edi. Bunday yondashuv o‘quvchida “ona tili darsi faqat imlo qoidalarini uchun kerak” degan noto‘g‘ri tasavvurni shakllantirgan. Biroq, so‘nggi yillarda joriy etilgan “yangi avlod” darsliklari (Milliy o‘quv dasturi asosida) til o‘rgatishga kommunikativ va funksional yondashuvni olib kirdi. Ushbu darsliklarda matn bilan ishlash, tanqidiy fikrlash va nutqiy vaziyatlarga urg‘u berilgani biz taklif etayotgan kasbga yo‘naltirish texnologiyasi uchun qulay zamin yaratadi.

An‘anaviy va yangi avlod darsliklarining lingvistik ko‘nikmalarni shakllantirishdagi samaradorligi qiyosiy tahlil

Shunga qaramay, tahlillarimiz shuni ko‘rsatdiki, yangi darsliklarda ham lingvistik bilimlarni bevosita muayyan kasbiy sohalarga (masalan, texnik, iqtisodiy yoki huquqiy yo‘nalishlarga) differensial tarzda bog‘lash mexanizmlari biroz oqsoqlanmoqda. Shu sababli, tadqiqot natijalariga ko‘ra quyidagi amaliy takliflarni ilgari suramiz:

1. Integrativ yondashuvni kuchaytirish: 8-9-sinf ona tili darslarida “Kasbiy muloqot elementlari” modulini kiritish lozim. Bunda o‘quvchi o‘zining kelajakdagi kasbiga oid terminlarni o‘zbek tili grammatikasi qoidalari doirasida o‘rganishi kerak.

2. Darsliklar mazmunini tabaqalashtirish: Yuqori sinf darsliklarida beriladigan matnlar faqat badiiy uslub bilan cheklanib qolmasdan, rasmiy-idoraviy, ilmiy va ommabop uslubdagi sohaviy matnlarni ham qamrab olishi zarur.

3. Baholash tizimini o‘zgartirish: O‘quvchining lingvistik ko‘nikmasini faqat diktant yoki bayon orqali emas, balki “Nutqiy vaziyatda muammoni hal qilish” kabi keyslar orqali baholash tizimiga o‘tish maqsadga muvofiq.

4. O‘qituvchilar malakasini oshirish: Ona tili o‘qituvchilariga tilni kasbiy kontekstda o‘qitish metodikasini (LSP — Language for Specific Purposes tamoyili asosida) o‘rgatuvchi maxsus treninglar tashkil etilishi shart.

Xulosa qilib aytganda, lingvistik ko‘nikmani shakllantirish texnologiyasi o‘quvchini jamiyatda o‘z so‘ziga ega, fikrini dalillay oladigan va kasbiy muloqotga tayyor shaxs sifatida tarbiyalashga xizmat qiladi. Bu esa Yangi O‘zbekiston ta’lim tizimi oldiga qo‘yilgan “raqobatbardosh kadrlar tayyorlash” vazifasining amaliy ijrosidir.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. – Toshkent: “O‘zbekiston” nashriyoti, 2021. – 464 b.
2. Mirziyoyev Sh.M. Milliy taraqqiyot yo‘limizni qat’iyat bilan davom ettirib, yangi bosqichga ko‘taramiz. – Toshkent: “O‘zbekiston”, 2017.

3. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 20-oktabrdagi “Mamlakatimizda o‘zbek tilini yanada rivojlantirish va til siyosatini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PF-6084-sonli Farmoni.
4. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2017-yil 6-apreldagi “Umumiy o‘rta va o‘rta maxsus, kasb-hunar ta’limining davlat ta’lim standartlarini tasdiqlash to‘g‘risida”gi 187-sonli Qarori.
5. Mahmudov N. Til. – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2017. – 184 b.
6. Jalolov J.J. Chet tili o‘qitish metodikasi: fundamental asoslar. – Toshkent: O‘qituvchi, 2012. – 432 b.
7. Xolmanova Z. Kasbiy nutq madaniyati. – Toshkent: Fan va texnologiyalar nashriyoti, 2019. – 196 b.
8. Sayidaxmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. – Toshkent: Markaz, 2003. – 232 b.
9. Yusupova Sh. Ona tili ta’limida o‘quvchilarning tafakkurini rivojlantirishning ilmiy-metodik asoslari. – Toshkent: Fan, 2005.
10. Chomsky N. Aspects of the Theory of Syntax. – Cambridge: MIT Press, 1965.
11. Hymes D. On Communicative Competence. – Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1972.
12. Vygotsky L.S. Thought and Language. – Cambridge, MA: MIT Press, 1986.
13. Hutchinson T., Waters A. English for Specific Purposes. – Cambridge University Press, 1987.

14. PISA 2022 Results. Factsheets on Functional Literacy. [Elektron resurs]. URL:
<https://www.oecd.org/pisa/>
15. Sobirova, M. (2022). **Teaching language phenomena on the basis of anthropocentric approach.** International bulletin of applied science and technology. <https://www.int-jecse.net> /abstract.php?id=5377 International Journal of Early Childhood Special Education (INT-JECSE) DOI:10.9756 /INTJECSE/V14I7.91 ISSN: 1308-5581 Vol 14, Issue 07 2022.
16. Yusupdjanovna, S. M., & Yakubjanovna, S.D. (2021). Innovative Technologies of Teaching in the Field of Higher Education Techniques. **Design Engineering**. International Research Journal of Advanced Engineering and Science (IRJAES) CKOIIYC 5288-5295 <http://thedesigengineering.com/index.php/DE/issue/view/31>.